

folk/ed. Derg, 2021; 27(1):151-166
DOI: 10.22559/folklor.1271

Research Article / Araştırma Makalesi

Roman Kimliğinin Çatışmalı İnşası: “Fotokopi Romanlık” Karşısında Otantik Romanlık

Contested Construction of Roma Identity:
“Copycat Roma” versus the Authentic Roma*

Ozan Uştuk**

Öz

Roman kimliği ve temsiline yönelik yaklaşımlar, hem akademik mecrada hem de Romanlar arasında oldukça tartışmalıdır. Etnik bağlamı öne çıkan Roman kültürel kimliği, Romanlar ile Öteki (Gaco, Roman olmayanlar) arasında meydana gelen sınır ilişkileri aracılığıyla tesis edilmektedir. Roman kimliğinin heterojen yapısı oldukça çatışmalı bir kimlik inşası sürecine işaret etmektedir. Kültürel kimliğin kuruluşunda önemli bir etkisi olan grup içi çatışmaların etkilerini irdelemek, yekpare kültürel söylem repertuarlarını kaydetmenin ötesine geçen, derinlemesine ve uzun soluklu etnografik araştırmalar sayesinde mümkündür. Eleştirel etnografya yaklaşımı benimsenen bu çalışmada, Roman-Gaco kültürlerarası iletişimde üretmiş temsili çeşitlilik bir yana, bu iletişimsel süreçler ile farklı biçimlerde ilişkilenen Romanların kendi mahalleleri içinde meydana getirdikleri grup içi çatışmalara odaklanılmıştır. Bu nedenle, “otantik” ya da “gerçek” Romanlığın ne olması gerektiğine yönelik kültürel müzakere ve çatışmanın üretmekte olduğu heterojen ve

Geliş tarihi (Received): 05.05.2020 - Kabul tarihi (Accepted): 28.11.2020

* Bu makale, Emek ve Kimlik Pazarı İlişkisi: İzmir Urla Sıra Mahallesi Romanları Örneği (2019, Hacettepe Üniversitesi, İletişim Bilimleri, Ankara) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Bu sebeple Etik Kurul raporu bulunmamaktadır.

**Dr., Öğretim Görevlisi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Genel Kültür Dersleri Bölümü. ozanustuk@iyte.edu.tr.
ORCID 0000-0002-4062-8404 / CC BY

parçalı kültürel yapı, öznelere bakış açılarına ve seslerine kulak vererek irdelenmiştir. Bu sayede araştırma öznelere tarihselliğini ve yaratıcılığını yadsımadan, meydana getirdikleri özgül kimlik temsillerinin hegemonik söylemlerin içinde nasıl konumlandığı incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: *Türkiye Romanları, kültürel kimlik, etnisite, temsil, kültürlerarası iletişim, eleştirel etnografya*

Abstract

Roma identity and representation are quite controversial both in academia and among Roma people themselves. The cultural identity of Roma, which primarily foregrounds ethnic constituency, is constructed through the boundary work between the Roma and the Other (Gadjo, non-Roma people). The heterogeneous nature of the Roma identity indicates that it is a contested identity construction process. Examining the effects of intragroup conflicts, which have a significant impact on the establishment of cultural identity, is possible through in-depth and long-term ethnographic research that goes beyond depicting culture as a monolithic discursive repertoire. In this study, the critical ethnographic method has been adopted, which allows us to focus on intragroup conflicts among the Roma people along with the diversity of the representations produced by Roma-Gadjo intercultural communication. Through critical ethnography, the heterogeneous and fragmented cultural structure produced by cultural negotiation and conflict regarding what “authentic” or “real” Roma should be, has been examined. It is done by listening to the points of view and voices of the subjects. Thus, without denying the historical experiences and the potential agency of the research subjects, this study examines how the specific identity representations of the Roma have positioned in hegemonic discourses.

Keywords: *the Roma people of Turkey, cultural identity, ethnicity, intercultural communication, critical ethnography*

Extended summary

Roma identity and representation are quite controversial both in academia and among Roma people themselves. The cultural identity of Roma, which primarily foregrounds ethnic constituency, is constructed through the boundary work between the Roma and the Other (Gadjo, non-Roma people). The heterogeneous nature of the Roma identity indicates that it is a contested identity construction process. Examining the effects of intragroup conflicts, which have a significant impact on the establishment of cultural identity, is possible through in-depth and long-term ethnographic research that goes beyond depicting culture as a monolithic discursive repertoire. In this study, the critical ethnographic method has been adopted, which allows us to focus on intragroup conflicts among the Roma people along with the diversity of the representations produced by Roma-Gadjo intercultural communication. Through critical ethnography, the heterogeneous and fragmented cultural structure produced

by cultural negotiation and conflict regarding what “authentic” or “real” Roma should be, has been examined. It is done by listening to the points of view and voices of the subjects. Thus, without denying the historical experiences and the potential agency of the research subjects, this study examines how the specific identity representations of the Roma have positioned in hegemonic discourses.

Understanding the intragroup conflicts among the Roma people are crucial for examining their identification experiences, which have been built on specific historical narratives about their migratory past. The Roma who migrated to the Sıra neighbourhood during Lausanne Treaty in 1923, are known as the “first-comers”. The first-comers distinguish themselves from those who migrated to the neighbourhood later on from Kandıra and other regions of Turkey through creating boundaries rooted in moral values. Therefore, the local Roma culture contains highly heterogeneous and fragmented texture, particularly in terms of cultural values and norms. The varying desires on matters such as economic well-being, citizenship rights or educational opportunities also complicate the cultural fabric of the Roma neighbourhood with regards to cultural heterogeneity. These diverse attitudes are determined by the degree of middle-class cultural capital that different families accumulated. Unlike the claims of the “culture of poverty” thesis, it has been observed that the families’ ways of living are not determined by the cultural values they all share, but in cultural capital, which they are able to access. This argument also shows that the ethno-racial identity construction of the Roma is contextual and affected by intragroup interests and conflicts. In fact, the depiction of “first-comers” as the “assimilated ones” by the local municipality officials indicates to us that there is a degree of middle-class cultural capital they have been acquiring since the migration. The adoption of middle-class cultural capital have been reproducing the capitalist work ethics as cultural values. However, the labour markets’ insistence on the accumulation of cultural capital does not seem to provide tangible advantages to the Roma that could result in class mobility but rather dissolves the solidarity bonds among them. Furthermore, it causes intragroup conflicts and damages the solidarity in which the Roma fundamentally relies on to survive. By examining the “ghetto-related” behaviour’s and values’ in relation to the cultural capital is an attempt towards eradicating the risk of “blaming the victim” and linking poverty with the structural inequalities. Even though the construction of the Roma identity is essentially a cultural process, we should acknowledge that it is affected immensely by their class dispositions.

Despite the growing prominence of Romani movement in Turkey, the initiatives of the government and NGO’s does not offer a solution to the racist practices and economical challenges to which Roma are exposed consistently. For this reason, representational struggles such as politics of recognition remain secondary to their economical struggles. Thus, hiding their ethnic identity has to be regarded as an essential everyday tactic for the Roma who largely wishes to be employed in formal labour markets. However, the labour markets establishes their demand for de-ethnicization for all groups under the name of capitalist work ethics and tries to mask the structural inequality through blaming the poor as unfit for the job requirements they hold.

For the Roma who are stuck between the authentic and “copycat” representation of the Roma image, do not have the means to alter their life whether they embrace the middle-class values or not. The Roma of Sıra Neighbourhood not only have to comply with the cultural hegemony that the labour market dictates, but also have to accept the risk of exclusion by their own community for “acting white” in the process. As a result, only a small number of Roma, with a hope of class mobility are able to find the courage to risk leaving the neighbourly solidarity they have been relying on for so long.

Giriş

Roman çalışmaları, ortaya çıktıkları evrede, Hint kökenlerine odaklanmakta ve “Çingeneliği” sabit bir öz şeklinde tanımlamaya yatkın bir çerçeveden hareket etmekteydi. Bu dönemden günümüze kadar üretilen birçok metinde “etnik Çingene” ya da “gerçek Çingene” tanımının arayışına yönelik bir ilgi olduğu, başka bir deyişle, tek ve özcü kültür anlayışından hareket edilen primordiyalist bir yaklaşımın egemen olduğu görülmektedir. Özcü ve pozitivist saikler içeren “gerçek” veya “hakiki” bir geçmiş arayışı çerçevesinde gelişen, Romanların Hint kökenlerini kanıtlamaya yönelik saplantı, DNA testlerinin ortaya çıkmasıyla da devam etmiştir. Kökenlere ilişkin bu tür mit ya da inançların, bir halkın özü olarak kavranıp sabitlenmesi, etnik yapının doğal, organik, verilen ve sabit olan bir şey olarak tasvir edilmesi eğilimini de güçlenmiştir (Mayall, 2004: 273-274).

Roman çalışmalarındaki güncel perspektifler ise Csepeli ve Simon (2004) tarafından antropolojik ve sosyolojik olarak iki kategori altında ele alınmıştır. Bu kategorizasyon disiplinlerin metodolojik ilgisine ve odaklandıkları epistemolojik düzleme de göndermeler yapmaktadır. Bernard Formoso (2000), Judith Okely (1983) ve Patrick Williams (1982) gibi antropologların, Roman kimliğini genellikle topluluklarının gözünden, yani “yerlinin bakış açısından” inceledikleri görülmektedir. Bu bakış açısının tipik bir örneğini sergileyen Formoso, Roman kimliğinin ne ortak soy, ne de bölgeselliğe dayandığını, aksine Roman olan ve olmayanlar arasındaki keskin farklılaşmaya dayandığını iddia etmektedir. Ona göre bu farklılaşma, aksi halde oldukça çeşitli kültürlerle sahip olma potansiyeli barındıran tikel Roman toplulukları arasında bir bağ yaratarak, bu toplulukları tek bir çatı altında birleştirmektedir. Farklı olarak sosyolojik yaklaşımların, Roman imgesini etnik bir kimlikten öte ayrımcı toplumsal süreçlerin bir ürünü olarak değerlendirilmeye meyilli olduğu görülmektedir. Sosyolojik tahayyül, Romanlığı yoksulluk meselesine bağlamakla birlikte toplumların Roman ve yoksul imgelerini nasıl ilişkilendirdiği ve inşa ettiğini anlamak açısından da önemli bir bakış açısı ihtiva etmektedir (Csepeli ve Simon, 2004: 135-140).

Csepeli ve Simon (2004: 135) Roman kimliği konusunda her ne kadar sosyolojik perspektifin antropolojik perspektiften oldukça farklı olduğunu söylese de, bu çalışma, disiplinler arası yönelimi nedeniyle söz konusu farkı birbiriyle buluşmaz olarak görmemiştir. Aksine iki yaklaşımın da güçlü yönlerinden hareketle, sosyolojik ve antropolojik perspektifler birbirlerini bütünlüycü bir şekilde kullanılmıştır. Bu çalışmada hem Roman kimliği ve imgesinin, tabakalaşmış toplum içerisinde konumlandırılmasını anlamak suretiyle sınıfsal boyutunu irdelemek, hem de bu konumlandırmanın kültürel grubun kendilik inşasına nasıl etki etti-

ğini anlamak amaçlanmıştır. Başka bir deyişle sınıfsal perspektiften Roman kimliğini geniş anlamda toplumsal düzendeki yeri itibariyle serimlemek, kültürel perspektif sayesinde bu deneyime Romanların gözünden bakarak sınıfsal marjinalizasyonun yereldeki etkileri ve görüngülerini anlamak amaçlanmıştır.

Roman çalışmalarına yönelik kuramsal ve kavramsal tartışmalardan hareketle, bu çalışmada eleştirel etnografya yönetimi benimsenmiştir. Bu yöntem sayesinde detaylı etnografik betimi, sosyal yapı ve güç ilişkileri içerisinde konumlandırmak amaçlanmıştır (Madison 2004). Metinde hem etnografyanın aktarıldığı, anlatı ağırlıklı, gündeliğin akışını izlememize ve sezmemize olanak tanıyan yoğun bir betimleme (Geertz, 1990:47) aracılığıyla araştırma öznelerinin yaratıcı kapasitesi ve failliğini teslim etmek, hem de bu failliğin yapısal ve iktidar ilişkileri altında nasıl şekillendirildiğini serimlemek hedeflenmiştir. Bu süreçte etnografların, etnik merkezci, güç-yüklü (*power-laden*) analitik kategorileri ve egzotik imgeleri edinmelerinin yanı sıra, akademik otoriteden kaynaklanan kibirle bu kategori ve imgeleri çalıştıkları insanların temsillerine yansıtma riskine yönelik bir farkındalık geliştirmeleri önem kazanmaktadır. Bourgois'e göre bu riskten uzak durmak, eleştirel bir özdüşünümelliğin (*self-reflexivity*) benimsenmesi ve bir kültürün basitçe tek bir gerçeklik ya da öz barındırmadığının fark edilmesiyle mümkün olabilir (Bourgois, 2002: 18-19). Bourgois'in bu farkındalık çağrısına kulak vererek, bir yandan göreceliğe saplanmamak, diğer yandan hegemonik olanın içinde kültürel özgüllüğü kaybetmeden, araştırma öznelerinin tarihselliğini ve yaratıcılığını teslim etmeye önem verilmiştir. Roman çalışmalarında sıkça karşılaşılan homojenize edici ve yüzeysel kültür anlatılarını yeniden üreten metinlerin aksine parçalı ve çatışmalı bir kültür kavrayışı bu çalışmanın merkezindedir. Bu kavramsal ve yöntemsel tartışmalardan hareketle Urla Sıra Mahallesi Roman yerleşkesine, Aralık 2016 itibariyle Ekim 2018 tarihine kadar 22 ay boyunca, her biri 2 ile 6 saat arasında süren, 50'nin üzerinde saha ziyareti gerçekleştirilmiştir. Mahalleye aşına 4 akademisyen, 2 STK gönüllüsü, 5 belediye çalışanı, 2 Halk Eğitim Müdürlüğü çalışanı, 1 okul müdürü ve 3'ü İlkokul öğretmeni ve 3'ü Okulöncesi öğretmeni olmak üzere Roman olmayan 20 kişi ve 2'si Roman Halk Derneği üyesi olmak üzere 39 Roman ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler kendi içinde bilgi kaynakları (Belediye çalışanları, dernek başkanı ve öğretmenler) ve analiz kaynakları (Sıra mahalleliler) olarak ayrılmıştır. Görüşülen Romanların 17'si yetişkin (10'u kadın 5'i erkek), 7'si 18-25 yaş arası genç erkekler ve 15'i çocuktur. Toplamda 59 kişi ile görüşme yapılmıştır. Bu süreçte başta katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme teknikleri olmak üzere, doğaçlama (impromptu) görüşmeler, otobiyografik görüşmeler, yazılı kaynakların ve tarihi haritaların incelemesi gibi çeşitli analiz teknikleri birbirlerini besleyecek biçimde ve gerektiği ölçüde çalışmada yer almıştır.

Kültürlerarası bağlamda Roman kimliğinin inşası

Romanlık, ağırlıklı olarak etno-ırksal bileşeni ile müzakere ve temsil edilen bir kimliktir. Barth'a göre, "etnik gruba aidiyeti belirleyen unsurlar objektif olarak nitelenen farklılıklar değil, toplumsal süreçte oluşan farklılıklardır. Burada objektif farklılıklardan ziyade, toplumsal etkileşimin belirlediği farklılıklar önemlidir". Bu nedenle, Roman kimliklenmesini incelemek için "grupların kendi kimliklerini tanımlarken kullandıkları unsurların neler ol-

duğuna” bakmak önem kazanmaktadır (Barth, 2001: 18). Kùltürün aynı zamanda bir iktidar mücadelesi alanı olduğu anlayışından yola çıkarak, kimlik temsillerinin her daim bir güç ilişkisi bağlamında kurulduğu ve müzakere edildiğini unutmamak gerekmektedir. Bu araştırmada görüldüğu üzere Romanlar, kùltürel kimliğin performansında ve müzakeresinde dezavantajlı konumlarını telafi etmeye yönelik geliştirdikleri taktiksel bir söylem repertuarı paylaşmaktadır. Kùltürel sahada aktif olarak devam eden iktidar mücadelesinin bir izdüşümü olan kùltürlerarası iletişim örüntüleri, hegemonik söylemlerin kurduğu stratejilerin karşısında marjinal olanların ürettiği taktiklerde (de Certeau, 1984) somutlaşmaktadır. Bu çerçevede Roman kimliklenmesi, araştırma öznelerinin tabi oldukları stratejik yapısal baskıların altında ürettikleri taktiksel direniş ekseninde incelenmiştir. Bu inceleme iki farklı analiz düzlemi hesaba katılmıştır. İlk düzlem Barth’ın (2001) düşünsel izleğini takip ederek, Romanların etnik kimlik inşasında öteki etniklikler ile ilişkilerini irdelemeyi esas almaktadır. İkinci analiz düzlemi ise grup-içi dinamiklerin yapısını anlamaya yöneliktir.

Bu makalenin verilerinin elde edildiği etnografik araştırmada iki analiz düzlemi de detaylı bir biçimde incelenmiştir. Ancak alan yazında sıkça karşılaştığımız ilk düzlemden farklı olarak bu makale, ikinci analiz düzlem etrafında örülmüştür. Bu makalede, uzun soluklu bir saha çalışması aracılığıyla üretilen yerel bilgi sayesinde elde edilen özgün kùltürel kavram setleri aracılığıyla, bir mahalle özelinde Romanların grup-içi kimlik müzakerelerine odaklanılmaktadır. Bu analiz düzlemi Romanların Gaco ile ilişkisini kadar grup içi kùltürel çatışmanın da önemini kavrama ve girift kùltürel dokuyu üreten birey ve grupların failliliğine odaklanma imkânı tanımaktadır.

Romanlarda grup-içi çatışma

Sıra mahallesi Romanlarında grup-içi kimlik müzakerelerinin kimliklenmenin önemli bir parçası olduğu ve gruplar arasındaki ‘fark’ı kuran kùltürel sınırların, ahlaki değerler üzerinden tesis edildiği görülmüştür. Bu süreç aynı zamanda Roman kimliğinin ne olması gerektiği üzerine “özcü” bir kùltürel inşaya da işaret etmektedir. Du Gay’ın (1997) argümanından yola çıkan Stuart Hall, kùltürün, sınıflama sistemleri içerisinde şeylere farklı pozisyonlar atanarak bir anlam verme edimine bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre “farkın işaretlenmesi” (marking of ‘difference’), kùltür dediğimiz sembolik düzenin temelidir (Hall, 1997: 258). Bu düzen, makro/küresel bağlamda Romanları Gaco/Öteki karşısına yerleştirirken, yerel bağlamda ve mahalle özelinde grup-içi ayrışmalara sebebiyet vermektedir. Çünkü Roman kimliklenmesi hegemonik stereotiplerin/kalıp yargıların baskısı altında kurulmaktadır.

Sıra mahallesi Roman yerleşkesinde, kùltürel kimlikleri ve yaşam biçimleri bakımından uzlaşmazlık yaşayan büyük aileler mevcuttur. Anderson (1999), Philadelphia gettosunda gerçekeştirdiği “Sokağın Kodu” [Code of the Street] isimli çalışmasında, saygın (*decent*) ve norm-dışı değerler ya da sokağın değerlerini (*street*) benimsemiş aileler üzerinden benzer bir uzlaşmazlığı örnelemektedir. Anderson, saygın olarak tabir edilen ailelerin, kendilerini norm-dışı davranış örüntüleri gösteren ailelere referansla tanımladıklarını göstermiştir. Bu referanslardan başlıcalarını, ailelerin bağlı olduğu emek pazarının yapısı (*formel ya da informal*), çocuklarına verdikleri öz-disiplin ve son olarak aile bireylerinin suç, şiddet, uyuruçurucu

madde kullanımı gibi davranışlarla ilişkilene ya da uzak durma yönündeki tutumlar oluşturmaktadır. Anderson'a göre kültürel yaşam biçimlerini tanımlayan bu referanslar, "karşıt değer yönelimlerinden" kaynaklanmaktadır. Bazıları için çocuklarının iyi bir eğitim alması saygınlığı nitelerken, diğerleri açısından "beyaz davranarak" sokağın değerlerinden vazgeçmeyi ifade etmektedir (1999: 97). Sıra Mahallesi'ndeki aileler arasında benzer bir ayrışma olduğu ve bu ayrışmanın kökensel anlatılara ilişkin kurulduğu gözlemlenmiştir.

Sıra mahallesi Romanları, gruplar arası farkları tarihsel/kökensel ayrımlar üzerinden belirlerken, "otantik" ya da "gerçek" Romanlığın inşasında üç söylemsel tema sivrilmektedir. Bunlar, çalışma etiği değerlerinin benimsenmesi, cinsiyet ve cinselliği düzenleyici kuralların varlığı ve son olarak gettoya özgü kabul edilen norm-dışı davranışlardan uzak durmak olarak üç kategoriye ayrılabilir. Hepsinin özünde ahlaki bir duruşa işaret ettiği anlaşılan bu ayrımların, Sıra mahallesine farklı zaman dilimlerinde göç eden Romanlar arasında meydana gelmiş gruplaşmalar ile örtüştüğü görülmüştür.

1923 mübadelesinde Selanik'ten Urla'ya gelen ilk Roman göçmenler, kendilerini Urla'nın yerlisi olarak tarif etmekte ve Urla belediyesi çalışanları tarafından da "ilk gelenler" olarak adlandırılmaktadırlar. Hatta bazı görüşmelerde bu gruptan "yoğun asimile olanlar" olarak bahsedildiği kaydedilmiştir. Mahalle ikinci göç dalgasını, 1980'li yılların sonuna doğru, ağırlıklı olarak Kocaeli'nin Kandıra ilçesinden almıştır. İkinci göç dalgasını takiben başta Ankara olmak üzere Sıra Mahallesi'ndeki Roman yerleşkesi, Türkiye'nin çeşitli şehirlerinden göç almaya devam etmiştir. İkinci göç çoğunlukla mahalle içerisinde insanların akraba ve tanıdıklarını davet etmeleriyle gerçekleşmiş olmasına rağmen ilk göçmenler sonradan gelenlerden memnuniyetsizliklerini her fırsatta dile getirmişlerdir.

Bunlara gelin burda iş var, elektrik, su bedava dediler. Bunlar da doluştu hemen.
(E, 50c, 05.05.17)²

Grup-içi farkı kuran ayrımların, kültürel değerler ve ahlaki işaretçiler çerçevesinde örgütlendiği söylenebilir. Bu ayrımları işaretleyen değerlere bağlı davranmayanların, 'ilk gelenler' tarafından birer "leke" olarak tasvir edildiği görüşmüştür. Saha görüşmeleri esnasında bonzai³ etkisi altında bir gencin gerçekleşmekte olan sohbeti bölmesinin ardından bir görüşmeci "bunlar bize leke" demiştir. Leke kavramı ile ne kastettiği sorulduğunda, "bunların hareketleri, elalem bunların yaptıklarını gördüğünde hemen 'Romanlar şöyle Romanlar böyle' diyorlar" diyerek açıklamıştır. Diğer bir görüşmeci konuşmaya dâhil olarak, "şimdi bunlar kaldırımcılık (kap-kaç) yapar, bu ondan içeri girdi zaten. Bu yapar, insanlar Romanlar yapar der. Yüz karası bunlar" (E, 21: 17.06.17) diyerek uyuşturucu kullanımı ve hırsızlık gibi anaakım toplumsal yapıda norm-dışı kabul edilen davranışların Roman kimliğine genellenen bir yafta haline dönüşmesinden duydukları rahatsızlığı dile getirmiştir. Bu sınır ilişkisi, çoğu etnik grupta görüleceği üzere bir geçmiş anlatısı üzerine bina edilmektedir. Örneğin, uyuşturucu kullanan Romanları "yüz karası" olarak nitelendiren gence, mahalleye Kandıra'dan mı göçtüğü sorulduğunda verdiği cevap bu tarihsel inşanın izlerini açık etmektedir. Tarihe temellendirilen inşa, bir etnikliğin özcü anlatısını ve 'fark'ını kurma yollarından biri olarak işlemektedir. Benzer bir şekilde kırk yaşlarında bir adamın anlatıları da "ilk gelenler" arasında benzer duyguların paylaşıldığını örneklemektedir.

Yok, ben buranın yerlisiyim. Biz Selanik Romanıyız. Buraya dedemler zamanı savaşta göçtük. Bunlar sonradan geldi aha şu aşağı mahalle. Onlar Kandıra'dır, Ankara'dır geldiler. Bunlara burda iş var para var dediler, bunlar da doluştu. Mahalleyi kirletti bunlar! (E, 40c. 05.05.17)

Hall, Mary Douglas'a (1966) referans vererek, ne zaman bir şey yersiz (*out of place*) olsa, onun kirlenmiş, tehlikeli ve tabu olduğunu hatırlatmaktadır. Bu "şeyler" olumsuz duyular etrafında kümelenir ve sembolik dahi olsa kültürün 'safliğı/temizliğini' korumak adına dışlanmalıdır (Hall, 1997: 258). İlk gelenlerin diğerlerini "leke" ve "mahalleyi kirletenler" olarak adlandırmaları, gruplar-içi değer farklılaşmaları üzerinden etnik-içi sınır ilişkilerinin tesis edildiğini göstermektedir. Gaconun temsilinde farklı olarak kurulan Romanlar, benzer bir tavırla kendi iç ötekisini 'fark' üzerinden tarif etmekte ve dışlamaktadırlar. Böylece aynı Roman Mahallesi içerisinde grup-içi çatışmalar üzerinden iki farklı yaşam biçimi şekillenmektedir.

Bu çalışmanın bulgularına benzer bir biçimde Katherine Newman (1999) getto kabul edilen Harlem bölgesinde fast-food çalışanlarının, kendilerini tanımlarken işsiz yoksullara referans verdiklerini ve kendilerini çalışan konumları çerçevesinde işsiz yoksullara göre ahlaki olarak üstün gördüklerini söylemektedir. Newman'ın örneğinde olduğu gibi, Sıra Mahallesi Romanlarından bazı grupların kendi iç ötekilerini yaratarak ahlaki üstünlük söylemi aracılığıyla, Gaconun kendilerine yönelttiği yaftalayıcı temsillerden ve dışlayıcı pratiklerden arındırmayı amaçlamaktadırlar. Öte yandan Roman yerleşkesinde, etnik-içi dışlanma üzerinden kültürel olarak giderek birbirlerinden uzaklaşan farklı değer yapılarına sahip Roman grupların, aynı mekâna ve zorlu yapısal şartlara mahkûm edildikleri söylenebilir. Grup-içi farkların üretimi, Romanlar arasında etnik temelde bir aidiyet duygusu meydana getirmelerinin önüne geçtiği gibi kültürel hegemonyaya karşı yekpare bir duruş sağlamalarına da engel olmaktadır. Öte yandan bazı grupların hegemonik kültürel değerleri benimsemeye yönelik söylemlerinin gözle görülür bir fayda yaratmadığı gibi, ahlaki sınır ilişkilerinin ürettiği çatışma ortamının mahalle içindeki dayanışmayı zedeleyerek Romanları yoksulluğun daha derin fazlarına mahkûm ettiği söylenebilir.

Kültürel yaftalarla mücadelede taktiksel söylem repertuvarları

Hall, kültürel kimliğin temsil içinde kurulduğunu söylemektedir (1989: 80). Bu temsiller üzerinde kontrol sahibi olan grubun, hegemonik kültürel değerlerin belirlenmesindeki gücü görece fazladır. Hegemonik kültürün karşısında norm-dışı/getto değerler olarak kodlanan davranışlar ise, Roman temsilini, yaşam biçimlerindeki heterojenliği ve çeşitliliği görünmez kılarak onları tek bir etno-kültürel çerçeve içerisine hapsetmektedir. Hall stereotipleştirmeyi ve yaftalamayı, bir tür kapatma ve dışlama pratiği olarak görmektedir. Ona göre stereotipleştirme, sınırları sabitler ve sınırların içine ait olmayan her şeyi dışlar. Başka bir deyişe, stereotipleştirme aslında sosyal ve sembolik düzenin önemli bir parçasıdır çünkü 'normal' ve 'sapkın'; 'normal' ve 'patolojik'; 'kabul edilemez' ve 'aitlik' gibi sembolik öncüller arasına sınırlar koymaktadır (Hall, 1997: 258). Bu yolla stereotipler, Romanların Gaco karşısında 'fark'ını kurarak ve onları anaakım toplumsal mecradan topyekûn dışlamaktadır. Bu tek tipleştirme sürecine rağmen, kültürel hegemonyanın baskısına maruz kalan tüm Romanların aynı biçimde davranmadığı gö-

rülmüştür. Kültürel hegemonyaya direniş gösteren faillik, kültürel mecrayı çatışmalı bir alan ve kültürlerarasılığı müzakereli bir süreç haline dönüştüren şeyin ta kendisidir.

Roman anlatılarında kriminalize edilen Roman temsili ile mücadelenin izlerine sıkça rastlanmaktadır. Örneğin bir sohbet esnasında yaklaşan yaşlıca bir adam, “Abimiz gidin mahalleye gezin hiçbir şey olmaz” diyerek mahalleye yönelik potansiyel çekinceleri gidermek istemiştir. Görüşmeler esnasında mahallede hırsızlık ve uyuşturucu kullanımının varlığına dair sorulan sorular karşısında gösterilen tutukluk, suçla ilişkin davranışların genellenmesine dair yaşadıkları korku ve tedirginliğe işaret etmektedir.

(Hızla konuşurken aniden duraksayarak) Ne bileyim ben... Ortam çok değişik yani anlatılmıcağ şeyler gibi var yani burda. Anlatamıyorum, tam açık net veremiyom.
(K, 37: 03.02.18)

Suçla ilişkin davranışların varlığını onamak hem var olan kalıp yargıları yeniden üretme hem de Romanlara yönelik olumsuz ithamları söylemsel ‘hakikatler’ haline getirerek dışlama pratiklerini gerekçelendirme tehlikesi barındırdığı için görüşmecilerin gündelik hayata dair anlatılarını aktarırken sıkça endişe hali ve bu hale eşlik eden dilsel bir tutukluk deneyimledikleri gözlemlenmiştir. Emniyet güçleri tarafından genellikle şüpheli gözüyle bakılan Romanlar, kendileri suç işlememelerine rağmen yakın çevrede işlenen suçlardan mesul tutulacaklarından korkmaktadırlar. Bazı durumlarda da muhbir gibi görünmekten çekinmektedirler. Haliyle bir yandan yoksulluk deneyimlerini tarif ederken, bir yandan da kimi Romanın dâhil olduğu bilinen yeraltı ekonomileri ifşa etmekten kaçınmak için büyük çaba sarf etmektedirler.

Şimdi Roman dediğin hepsi bir değil yani! (E, 52: 09.03.18)

Mesela diyelim ki bizim kızlarımız bir markete girdiği an diğer bayanlar çantalarını saklıyorlar. Aman çalmasın diye. Hani öyle bir dışlanma var. (E, 55: 09.03.18)

Romanlar arasında norm-dışı davranışların Roman kimliğinin işaretçileri haline gelmesine yönelik yaygın memnuniyetsizlik, taktiksel bir söylemsel repertuar geliştirerek savunmaya geçmelerine neden olmaktadır. Bu repertuvar da iki temel argüman yer almaktadır.

Birincisi Romanlar bu davranışların ekonomik yoksunluktan kaynaklandığına vurgu yapmaktadırlar. Yeri geldiğinde hırsızlığın, aç kalan bir insanın son çaresi olarak değerlendirilmesi gerektiği öne sürülmekte ve norm-dışı davranışlar kısmen gerekçelendirilmektedir. Bu gerekçelendirmede Gaconun Romanlara yönelik yargılayıcı bakışını yumuşatmak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda “aç kurt fırın deler” tabiri paylaşılan taktiksel söylem repertuarlarının vazgeçilmezlerindedir.

İkinci olarak norm-dışı davranışların her toplulukta var olduğunun ileri sürülmesidir. Norm-dışı pratiklerin Romanlığı temsil eden işaretçilere dönüşmesi hegemonik kültürel normlar çerçevesinde yaşamlarını sürdüren, “masum” insanların da dışlanmasına neden olmaktadır. Norm-dışı bir davranış sergileyen Gaco şahsına yönelik bir suçlama ile karşılaşırken, bir Romanın norm-dışı davranışı söylemler aracılığıyla tüm kültürel kimliği kirleten bir işaretçiye dönüştürülmektedir. Bu durum hegemonik kültürel değerlere bağlı yaşamaya özen gösteren grupların ve şahısların çabalarının da egemen gruplar gözünde hiçe sayılması anlamına gelmektedir.

Diyorlar ki işte “Roman Mahallesi’nde esrar içiliyor, birtakım uyuşturucular alınıyor, satılıyor, hırsızlıklar oluyor.” Bu gibi suçlamalar da var. Ha yalnız bunlar Romanlarda değil, her kesimde aynı işi yapan var. Romanlarda değil. Romanlar tamam kimisi, hırsızlık yapan var mı? Var. Ama yalnız Romanlarda değil. Başka bir kişiler de bunları yapıyor. Ha bunları, bizi... Bunlar için bizi önyargıyla yargılamasınlar. Eğer ki bizim işimiz olsaydı, rahat bir yaşantımız olsaydı, bu gibi şeylere bizim çocuklar zaten elini uzatmazdı. (E, 46: 24.10.17)

Ha çocuklarımız niye mesela zaman oluyor esrar içiyor, zaman oluyor ‘ap içiyor, zaman oluyor ‘ırsızlık yapıyor? Herkesin vatandaşların çocukları yapıyor. Hiçbiri demesin sadece Roman. Herkesin çocukları yapıyor. (K, 42: 24.10.17)

Ayrıca, norm-dışı davranışların yoksulluğa mahkûm olmalarından kaynaklandığını söylerken, sadece temel insani ihtiyaçlar kavramının kapsadığı –yemek, içmek, barınmak gibi- dar bir alan içerisinden konuşmadıklarını görmekteyiz. Bu davranışların sebebi olarak, Romanların toplumda yer edinmemesi, yersiz yurtsuzlaştırılmalarından ötürü yaşadıkları anlam kaybı ve anomiyeye de işaret etmektedirler. Bir grup kadın, gündelik bir sohbet esnasında bu konuya şu sözlerle değinmiştir.

- Ben de insan gibi yaşamak istiyom, tamam. Mesela işim olsun, işe gideyim geleyim, çocuğumu güzel düzgün bi’ şekilde büyüteyim... Ben de istiyom ama bunları bazı anneler, bazı babalar yapamıyor. Fakirlikten dolayı. Adam hurdaya gidiyor, çocuk evde yarı aç yarı tok kalıyor. O çocuk mecbur oluyor, ‘ırsızlığa da gidiyor, ‘ap da içiyor, kendini de zehirliyor. Bak düşünebiliyon mu? Sadece ‘ırsızlık yapıyor? (K, 49)

- Ha... ‘ırsızlık da sade yapmıyor, bak. Kendini de zehirliyor, artık çocuk yaşantından bıktıyor. 16-15 yaşında çocuk esrar içiyor! 15 yaşında çocuk ‘ap içiyor! Neden? Yaşantımdan bıktığı için! Fakirlikten bıktığı için (K, 32).

- Kimse Romanı elinden tutmuyor ki! Roman diyor, gelip geçiyor. Roman diyor, gelip geçiyor! Ama el ele tutuşunca bir başka oluyor. Bunu işte yapmıyorlar! Bizim büyüklerimiz Romanları düşünerek hareket yapmıyorlar. Anlatabiliyon mu? (K, 45: 13.02.18).

“Büyüklerimiz” diyerek ifade ettikleri kamu otoritelerini, toplumsal mecrada deneyimledikleri yok sayılma ve yersizleştirmelerinin sorumlusu olarak görmekteyiz. Bir görüşmeci bu durumu açıklamak adına, küfür ederek insanları rahatsız eden, küçük çocuklara vuran ve madde etkisi altında gibi görünen bir ergeni, “akıl hastası” olarak nitelendirmiş ve örnek göstermiştir.

İşte. Nerde bu devlet nerde bu millet şimdi diyeceksin. Şimdi bu çocuk tedavi olsa belki iyileşecek, işte karakola gidecek, yatacaklar hastaneye. Kadının elinde para yok nasıl gidecek. Bunun gibi burda birkaç daha var. Bizim eksiklik burda. Halen bizi dışlıyorlar gibi. Belediye başkanı, Kaymakam bunlarla ilgilense, bunları alıp yatırsa (E, 47: 05.05.17).

Oscar Lewis başta olmak üzere birçok etnograf, yoksulluğun sebeplerini tabakalı ve hiyerarşik toplumsal yapıda görmüşlerdir (Harvey ve Reed, 1996). Öte yandan yapısal sebeple-

re rağmen yoksullar, yoksulluk halleri ile başa çıkmakta farklı taktikler üretmektedirler. Sıra mahallesinde hem “karşıt kültürel üretime” (Willis, 2016) dönük tutumları benimseyenler, hem de hegemonik kültürel değerlere uyum gösterenler vardır. Bu eğilimlerin farklılaşmasında, ekonomik ve kültürel sermaye birikiminin (Bourdieu, 1986) etkileri reddedilemeyecek biçimde apaçıktır. Sermayeleri bakımından görel olarak varlıklı olanların sınıfsal hareketliliğe yönelik imkânları çerçevesinde hegemonik değerlere istekleriyle asimile olmaya çabaladıkları, yoksul olanların ise bir o kadar norm-dışı hayatta kalma kalıplarına güvenmeye meyilli oldukları görülmüştür. Bu gözlemlerden hareketle norm-dışı davranışların ortaya çıkmasında sınıfsallığın etkisinin, etniklik ve kültürel etkilerin yanında oldukça baskın olduğu söylenebilir. Bu duruma dair geliştirilen anlayış ve iç görü, yerel yoksulluk kültürlerini⁴ incelerken, kurbanı suçlama tehlikesinin bertaraf edilmesine de yardımcı olmaktadır.

Roman kimliğini gizlemek: Fotokopi Romanlık

Mahallede, Roman kimliğinin ne olması gerektiği yönündeki kısmen özcü, kültürel bir çekişme ve müzakere sürerken, bir yandan da Roman kimliğinin gizlendiği performanslar yer almaktadır. Hem gündelik yaşamda, hem de Türkçe Sözlüğü gibi resmi kaynaklarda ‘dinsiz, hırsız ve fuhuş yapanlar’ gibi pejoratif ifadeler (Arayıcı, 2009: 530) ile içi doldurulan Çingene tabiri⁵, birçok Roman tarafından sevilmemektedir. Bu tutumun çingene kavramının etnik gruba yüklendiği olumsuz anlamlardan arındırma isteğinden kaynaklandığı söylenebilir. Etnik kimliği olumsuz kültürel işaretçilerden arındırmanın yanı sıra benimsenen Roman kavramının da içini neşeli, ülkesini ve insanları seven, merhametli, yumuşak başlı gibi olumlu işaretçiler ile doldurmak önem kazanmaktadır. Romanların kendilik temsillerini, olumlu nitelikler ile anlatıya dökme ve anaakım söylemlerin içerisinde konumlandırma çabaları sıkça kaydedilmiştir.

Biz kimseye karşı gelmeyiz. Bayrağımıza olsun, Türk vatandaşlarımıza olsun, kimseye karşı gelmeyiz. Romanlar çok merhametlidirler. Romanların hani derler, bazı benim Türk vatandaşı arkadaşlarım var, “ben” diyor “kızım, size geldim. Çayınız, yemeğiniz... çok neşeli bi insansınız,” diyor. (K, 40c: 07.06.17)

Bu kötü sözler artık Romanlara söylenmesin. “Şopar” gibi, “çingene” gibi sözlerle artık aşağılamasınlar bu insanları. Bu insanlar çünkü herkesi seviyorlar. Onlar da bir karşılık bekliyor, sevilmesini istiyor; insanlarla kucak kucağa yaşamalarını istiyorlar. İnsanlarımız hep böyledir, Romanlarımız böyle. Roman’ın yanına gittiğinde Roman sana kucaklarını açar, ellerini açar, sana sarılır (E, 55c: 16.05.17).

Bu anlatılar, Gaco ile temas kurma çabası ve daveti olarak da okunabilir. Ancak özünde Roman kimliğinin kurulmasında ve temsilinde kontrol sahibi olma niyetlerine ve nasıl görülme, tanınma ve algılanma istediklerini yeniden şekillendirme çabasına işaret etmektedir.

Bizim Romanlarımız herkesi sever. Herkese kucak açar. Ama onlar da sevdiğini bilsinler, onlar da Romanlara kucak açsınlar, onlar da Romanları kucaklasınlar. Biz nasıl sizleri kucaklıyorsak, siz de bizleri kucaklayın. İnşallah bundan sonraki dönemlerde Romanları herkes hatırlar. Romanlar unutulmasın. Romanlar çünkü

dünyanın, bu dünyanın, en nadide bir çiçeğidir. Bunu kimse unutmasın. Bizler sizi seviyoruz (E, 50c: 09.04.17).

Saha görüşmelerinden anlaşılacağı üzere Çingenelikten sıyrılarak Roman olma çabası, aktif ve farkındalıkla yürütülen bir mücadeledir ve bu mücadeleye önem veren ve vermeyenlerin anaakım topluma ilişkilene biçimlerini etkilemektedir. 2009 Kasım ayında, etno-dinsel ayrımcılığa karşı mücadele projesi olarak gündeme gelen Roman açılımını takiben (Gençoğlu-Onbaşı, 2012), Türkiye Romanlarının giderek daha fazla politize olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan bu tip politik mücadelelerin başarıya ulaşması için uzun vadeli bir adanmışlık gerektirmesi, haliyle Romanların gündelik yaşamda karşı karşıya oldukları sorunlara ivedi çözümler üretmemesi nedeniyle birçok Romanın önceliği haline gelmemektedir. Sınırlı sayıda Roman bu mücadeleye kendilerini adarken, birçoğu kimliklerinin etnik bağlamını gizleme yoluna gitmeyi tercih etmektedir. Sıra mahallesi Romanlarının, etnik kimliğini kamusal alanlarda gizlemeye çalışan Romanlara karşı oldukça tepkili olabildikleri görülmüştür. Roman kimliğini kasıtlı bir biçimde gizleyenlerden ‘fotokopi Roman’ olarak bahsettikleri kaydedilmiştir.

Geçen hastanede çalışıyor biri. Gördüm gittim yanına muabbete. Dedi ki görünme yanımda, anlamasınlar Roman olduğumu. Dedim ben senlen konuşmam artık. Sen Roman değil misin, sen Gaco musun dedim ona. Benim zaten muabbetim var orayla, gittim mi çayımı kahvemi bedava içiyorum. Sen kimsin ya ben senlen konuşmucam! Sen asılınan (*benimle, asıl olan*) konuşuyorsun, sen fotokopisin! Hee sen fotokopisin, aslı da değilsin. Ben asılım. Sen kimsin? Yapmacık bi şey! (E, 45c: 13.07.17).

Etnik kimliği gizleme davranışının meydana gelmesinde emek pazarı ile kurulan ilişkilerin oldukça önemli bir etkisi vardır. Emek pazarı, kapitalist çalışma etiği adı altında etnik grupları etniksizleştirme (*de-ethnicization*) ya da yeniden-etnitize etme talebini dikte etmektedir. Bu nedenle etnik kimliği gizleme davranışını analiz ederken, kentsel alanlarla temas eden alt grupların deneyimledikleri dışlanma (okuldan, işyerinden, vatandaşlıktan) ve ayrımcılık (sınıf, etnisite, kültür, “ırk”) karşısında ürettikleri failliğin de hesaba katılması önem kazanmaktadır. (Ferreira ve Pohl, 2012: 706). Böylece Roman kimlik inşasındaki failliğin, mikro kültürel alanın deneyimleri ile emek pazarının deneyimleri arasındaki gerilimde kurulmakta olduğunu ve Romanların sahip oldukları imkânlar dâhilinde en mantıklı/çıkarıcı tercihlere yöneldiklerine dair bir anlayış elde edilebilir.

Etnik gruplar etnisiteyi, politik statüleri, ekonomik refahları, vatandaşlık hakları ya da eğitim imkânları gibi meselelerdeki iyileştirme taleplerinde bulunmak için kullanabilmektedirler. Haliyle etnisitenin, grupların politik çıkarlarına içkin olduğu söylenebilir (Brass, 2003:19). Esmen ve Rabinovich (1988, 13), başka kolektif kimliklerin bireylerin ihtiyaçlarını karşılamakta daha avantajlı olması durumunda, dezavantajlı etnik grubun, grup-içi dayanışmasının eriyebileceğini söylemektedir. Kottak (2002: 64) bu durumu “toplumsal kimliğin durumsal pazarlığı” olarak ifade etmektedir. Öte yandan etno-ırksal bir kimlik olan Romanlığın, “ırksal” işaretçi olarak beden ve daha özelde “koyu” ten nedeniyle gizlenmesi mümkün olmayabilir. Haliyle kimliklenme sürecinde, beden, tercihlere yön veren bir değişken

olarak her daim önemli bir yeri vardır.⁶ Bu durumda etnikliğin gizlenmesi mümkün değilse, etnikliğin olumlu bir biçimde sahiplenilmesine yönelik bir tavır takınılmaktadır.

Yanıma gelen olsa derim ben Romanım diye. Desem ki ben Arnavut göçmeniyim... İnandın mı şimdi bana? (*Gülerek*). (E, 56: 21.07.17).

Kardeşim sen Roman çocuğusun. Sen bunu gizleyemezsin. Eğer ki sen gerçekten bir Romansan. Cumhurbaşkanı da olsun, Milletvekili de olsun gizleyemezsin. Halk yanına gelir Türkçe konuşur. Roman gelir Türkçe konuşamaz Romanca konuşursa ben de ona cevap vermek durumundayım. Ha ben dersem ki ben belediye başkanıyım, Romanca konuşmam o zaman ben insan değilim. O zaman ben insan değilim (E, 56: 21.07.17).

Etnik kimliğin reddi, bazı araştırma öznelinin gözünden “öz”ün, bu anlatıdaki haliyle kendi “insanlığının” reddedilmesi olarak yorumlanmaktadır. Bu örnek üzerinden gündelik taktiksel hamlelerin, nasıl özcü bir etno-ırksal anlatı inşasına katkıda bulunduğunu görmek mümkündür. Bu örnek, aynı zamanda etnik kimliklenmenin, sadece kültürel gruplar arasındaki sınır ilişkisi üzerinden değil, grup-içi farkların üretilmesinde kurulan sınır ilişkileri üzerinden de işlediğini bir kez daha teslim ederek, kültürel sahadaki heterojenliği ve failliğin ürettiği kültürel alanı, atomizme kaymadan incelemeye imkân tanımaktadır. Mahalle genelinde grup-içi çatışmaların dayanışma ağlarını eritmesi etnik temelde bir ortak kimlik duyusunun yok olmasına neden olarak mahalleyi “ileri marjinalliğe” (Wacquant, 2011) mahkûm etmesine yönelik bulgular da yoksulu suçlama eğiliminden vazgeçerek, yapısal bir analize doğru yönelmenin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Sonuç

Sıra Mahallesi Romanlarının kimliklenme deneyimlerindeki oldukça önemli bir yeri olan grup-içi çatışmalar, mahalledeki grupların özgül tarihsel anlatıları üzerine bina edilmekte ve ahlaki sınırların kültürel işaretçiler haline dönüştürülmesi ile kültürel kimliğin sınır inşası gerçekleştirilmektedir. Kültürel değerlerin benimsenmesindeki tutumların, yoksulların politik statü, ekonomik refah, vatandaşlık hakları ya da eğitim imkânları gibi meselelerdeki taleplerine ve olanaklarına bağlı olarak değişebildiği ve oldukça heterojen ve parçalı bir doku ihtiva edebildiği görülmüştür. Ayrıca bu farklılıkların grup içindeki tarafların değişen kültürel sermaye birikimleri ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Buna bağlı olarak mahallede paylaşılan kültürel tarzların birincil belirleyenin kültürel değerler değil, sınıfsal imkânlar olduğu söylenebilir. Bu iddia aynı zamanda, Romanların etno-ırksal kimlik inşalarının bağlamsal ve tarihsel niteliğini ve bu inşada şahsi ve grup çıkarlarının da oldukça önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir.

Emek pazarının, kültürel sermaye birikimine yönelik ısrarı, Romanlara sınıfsal bir avantaj sağlamadığı gibi, grup-içi çatışmalardan da izlenebileceği üzere, yerel dayanışma ağlarına da zarar vermektedir. Bu bakış açısından Roman etnikliğinin inşasının, özünde kültürel bir süreç olmakla birlikte, Roman failliğinin daha çok kimliğin sınıfsal boyutu ile ilişkili olduğu ve Roman kimliğinin etnik temellerini olumsuz anlamda erittiği söylenebilir.

Türkiye Romanlarının, son yıllarda kimlik politikaları çerçevesinde daha iyi örgütlenmeye başladıkları söylenebilir. Ancak tanınma arzusu çerçevesinde kurgulanan kimlik hareketi, Romanların maruz kaldıkları ayrımcı politikalara ve ırkçı pratiklere ivedi bir çözüm sunmadığı gibi gündelik yaşamdaki yoksulluk hallerine çözümler de üretmekte yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle birçok Roman, tanınma talebi gibi kimlik mücadeleleri yerine gündelik ve maddi mücadelelere öncelik vermek zorunda kalmaktadır. Haliyle birçok Romanın kamusal alanlarda, etnik kimliğini gizlemesi ve/veya etnik işaretçilerden sıyrılmayı tercih etmesi zaruri bir taktik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Emek pazarı, tüm grupları etniksizleştirme talebini kapitalist çalışma etiği adı altında kurmakta ve yapısal eşitsizliği maskeleymektedir. Romanlar, sadece emek pazarının kültürel tahakkümüne çeşitli derecelerde boyun eğmek durumunda kalmayıp aynı zamanda kendi “öz”lerine ihanet etmekle suçlanma riskini kabul etmek durumunda kalmaktadırlar. Haliyle beyaz davranma yükünü sırtlamaya ve mahallelerindeki dayanışma ağlarını terk etmeye, sadece emek pazarında yer bulabilmiş ve sınıfsal hareketlilik umudu bulunan az sayıda Roman cesaret edebilmektedir. Otantik Romanlık ile “Fotokopi Romanlık” arasında sıkışan Romanlar açısından bu durum, kaybetmeye mahkûm oldukları bir düzene işaret etmektedir.

Notlar

- 1 Fordham ve Ogbu (1986) ‘beyaz davranma yükü’ kavramı ile ırksal azınlık mahallelerinde eğitim başarısı elde eden Afrika kökenli Amerikalı çocukların, akranları tarafından kültürel özlerini yitirdikleri gerekçesiyle deneyimledikleri dışlanmayı tarif etmek için kullanılmıştır. Daha sonra kavram Massey ve Denton’un (1993) “Amerikan Aparthaydı” [American Apartheid] ve McLaren’in (1998) “Okullarda Yaşam” [Life in Schools] gibi önemli metinleri tarafından alıntılanmıştır. Yakın dönemlerde ise Collins (2004), Anderson’dan (1999) etkilenerek ‘siyah okullarda’ beyaz davranma baskısını tartışmıştır.
- 2 Çalışmada istenmeyen damga ve yaftaların oluşmasını engellemek için aile ve birey isimlerine yer verilmemiştir. Bunun yerine anlatıların hangi bağlamda meydana geldiklerine dair bir fikir vermesi bakımından görüşmelere dair bilgiler metin içinde E (Erkek), 50 (Yaş) ve 05.05.17 (görüşme tarihi) biçiminde yer bulmuştur. Grup sohbetleri ve kendiliğinden gelişen görüşmelerde görüşmecilerin yaşını sormak sohbetin akışını bozma riski taşıdığı için görüşülen kişilerin yaşlarının net bilinmediği görüşme kayıtlarında yaş ibaresinin yanına ‘civarı’ ibaresi ‘c’ şeklinde eklenmiştir.
- 3 Türkiye’de “Bonzai”, dünya genelinde ise Spice, K2, Jamaican, Scope, Smoke olarak bilinen sentetik bir uyuşturucu maddedir. Ucuz olduğu için tercih edilen maddenin “en sık görülen semptomları (44.2%) bozulmuş mental durum, (25.0%) ajitasyon, (23.0%) halüsinasyonlar, (15.4%) ataksi, (3.8%) bulantı ve kusma” olarak kaydedilmiştir (Güzel vd. 2017: 141-142).
- 4 Yoksulluk kültürü tezi literatürde oldukça eleştirilmiş olmasına rağmen yanlı ve ideolojik okumalara maruz kaldığını iddia eden Harvey ve Reed (1992; 1996) gibi yazarlar kuramın tekrar gündeme gelmesini sağlamıştır. Yazarlara göre yoksulluk kültürü tezinde, yoksulluğun kökenleri kültürde değil, kapitalist toplumsal ilişkilerde aranmalıdır. Hatta yazarlar, kavramı ortaya atan Oscar Lewis’in yoksulları hiçbir zaman değersiz lümpen proletarya olarak görmediğini ve devrimsel koşullar sağlandığında, yavaş yavaş yoksulluk kültürünün çeşitli yönlerinden, o yönleri ortaya çıkaran ihtiyacın ortadan kalkmasıyla vazgeçeceklerine inandığını vurgulamışlardır (Harvey ve Reed, 1996:482). Bu çalışmada yoksulluk kültürü kavramının oldukça faydalı olduğu düşünülmekle birlikte kavrama getirilmiş eleştiriler ışığında dikkatli bir şekilde kullanılmıştır. Bu nedenle daha çok “yerel yoksulluk kültürü” tabiri tercih edilerek Sıra Mahallesi özelindeki deneyimin özgül yapısına dair hassas ve genelleyicilikten kaçınan bir tutum benimsenmiştir.
- 5 Çingene teriminin akademik bağlamda terk edilmesi, kavramın kökeninin Mısırdan geldikleri varsayımı nedeniyle, Egyptians ya da Gyptians olarak adlandırılmasından kaynaklanmaktadır (Hancock, 1999: 5). Ancak akademik tartışmalar bir yana, bu çalışmada, incelenen halkın kendini tarif ederken tercih ettiği terime saygı göstermek için Roman kavramı tercih edilmiştir.

- 6 Türkiye alan yazınında ırk kavramının terk edilmesi yönündeki eğilime rağmen bu çalışmada Romanları tarif ederken, Omi ve Winant'ın önerisinden hareketle etno-ırksal kavramı kullanılmıştır. Birleşik Devletlerde Irkın Kuruluşu [Racial Formation in United States] (1994) eserinde Omi ve Winant ırk kavramını terk etmeyi önerenleri eleştirirler ve ırkın basitçe etnisitenin bir bileşenine indirgenirse, köken aldığı tarihsel bağlamın etkilerinin göz ardı kılınma riskine dair uyarılmaktadırlar. (Chancer ve Watkins, 2013:145). Onlara göre ırk kavramının yok sayılması, ırkçılığın inşa edildiği “geçmişin tarihsel özgüllüğünü azaltacaktır” ve “ırkçılığın bağımsız şiddetinin” gözden kaybolmasına yol açacaktır” (Chancer ve Watkins, 2013: 76). Bu tutum ırk kavramının, etnisite gibi sosyal bir inşa olduğunu kabul etmenin yanı sıra ırk kavramı üzerinden gerekçelendirilen ayrımcı pratiklerin analizinde, etnisite kavramının geniş çatısı altında önemli detayların gözden kaçabileceği endişesinden kaynaklanmaktadır.

Kaynaklar

- Anderson, E. (1999). *Code of the street: Decency, violence, and the moral life of the inner city*. New York: Norton.
- Arayıcı, A. (2009). Gypsies: The forgotten people of Turkey. *ISSJ UNESCO*, 193, 527-538.
- Barth, F. (2001). *Etnik gruplar ve sınırları*. İstanbul: Bağlam.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J.E. Richardson (Ed.). *Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education* içinde (s. 241-258). New York: Greenwood.
- Bourgois, P. (2002). Understanding inner-city poverty. J. MacClancy (Ed.). *Exotic no more: Anthropology on the front lines* içinde (s. 15-32). University of Chicago Press.
- Brass, P. R. (2003). *Ethnicity and nationalism: Theory and comparison*. New Delhi: Sage.
- Chancer, L. S. ve Watkins, B.X. (2013). *Cinsiyet, ırk ve sınıf*. İstanbul: Babil.
- Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton, NJ: Princeton University.
- Csepeli, G. ve Simon, D. (2004). Construction of Roma identity in eastern and central Europe: Perception and self-identification. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30(1): 129-150.
- Douglas, M. (1966). *Purity and danger*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Du Gay, P., Hall, S., Janes, L. Mackay, H. ve Negus, K. (1997). *Doing cultural studies: The story of the Sony Walkman*. London: Sage/The Open University (Book 1).
- Esman, M. J. ve Rabinovich, I. (1988). *Ethnicity, pluralism and the state in the middle east*. Londra: Cornell University.
- Ferreira & Pohl (2012) Ethnicized youth subcultures and “informal learning” in transitions to work. Z. Bekerman ve T. Geisen (Ed.), *International Handbook of Migration, Minorities and Education* içinde (s. 695-710). Dordrecht: Springer.
- Fordham, S. ve Ogbu, J.U. (1986). Black students' school success: Coping with the “Burden of ‘acting white’”. *The Urban Review*, 18, 176-206.
- Formoso, B. (2000). Cigányok és letelepültek. C. Prónai (Ed.), Cigányok Európában: Nyugat Európa Budapest: Új Mandátum. Paris: L'Harmattan. (Orijinali 1986'da Tsiganes et sédentaires ismiyle yayımlanmıştır).
- Geertz, C. (1990). Yerli gözüyle: Antropolojik anlamının doğası üstüne. P. Rabinow ve W. Sullivan (Ed.), *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım* içinde (s.45-57). İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- Gençoğlu-Onbaşı, F. (2012). The Romani opening in Turkey: Antidiscrimination? *Turkish Studies* 13(4): 599-613.

- Güzel, M., Yalçın, A., Yavuz, E., Erenler, A. K., Tomak, L., & Baydın, A. (2017). Yeni nesil sentetik bir kannabinoid olan bonzai'nin solunum sistemi üzerine etkileri. *Turkish Journal of Family Practice/ Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 21 (4): 141-146.
- Hall, S. (1989). Cultural identity and cinematic representation. *Framework*, 36.
- Hall, S. (1997). The spectacle of the other. S. Hall (Ed.), *Representation: Cultural representations and signifying practices* içinde (s. 223-290). London: Sage.
- Hancock, I. (1999). The Roma: Myth and reality. *The Patrin Web Journal*, (05 September 1999). <http://www.reocities.com/Paris/5121/mythandreality.htm>
- Harvey, D. L. ve Reed, M. H. (1992). Paradigms of poverty: A critical assessment of contemporary perspectives. *The International Journal of Politics, Culture, and Society*, 6: 269-297.
- Harvey, D. L. ve Reed, M. H. (1996) The culture of poverty: An ideological analysis. *Sociological Perspectives*, 39: 465-495.
- Kottak, C.P. (2002). *Antropoloji: İnsan çeşitliliğine bir bakış*. Ankara: Ütopya.
- Lewis, O. (1968). The culture of poverty. L. A. Ferman, J. L. Kornbluh ve A. Haber (Eds.), *Poverty in America* içinde (s. 405-415). Ann Arbor: The University of Michigan.
- Lewis, O. (1969). The culture of poverty. D.P. Moynihan (Ed.), *On understanding poverty*. New York: Basic Books.
- Madison, D.S. (2004). *Critical ethnography: Method, ethics, and performance*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Massey, D.S. ve Denton, N.A. (1993). *American apartheid: Segregation and the making of the underclass*. Cambridge, MA: Harvard University.
- Mayall, D. (2004). *History of Gypsy identities: From Egipcians and moon-men to the ethnic romany*. London: Routledge.
- McLaren, P. (1998) *Life in schools: An introduction to critical pedagogy in the foundations of education*. Reading, MA: Addison Wesley Longman, Inc.
- Newman, K. S. (1999). *No shame in my game: The working poor in the inner city*. New York: Vintage and Russell Sage Foundation.
- Ogbu, J.U. (1989). The individual in collective adaptation: A framework for focusing on academic under-performance and dropping out among involuntary minorities. L. Weis, E. Farrar, ve H.G. Petrie (Ed.), *Dropouts from schools: Issues, dilemmas and solutions* içinde (s. 181-204). Buffalo: State University of New York Press.
- Okely, J. (1983). *The traveller-Gypsies*. Cambridge: Cambridge University.
- Uştuk, O. (2019) *Emek pazarı ve kimliklenme ilişkisi: İzmir Urla Sıra mahallesi Romanları örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, SBE, Ankara.
- Wacquant, L. (2011). *Kent paryaları*. M. Doğan, (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Williams, P. (1982). The invisibility of the Kalderash Rom: Some aspects of the economic activity and settlement pattern of the Kalderash Rom of the Paris Suburbs. *Urban Anthropology*, 11 (3-4): 315-46.
- Willis, P. (2016). İşçiliği öğrenmek - Sınıf, işçilik ve eğitim: İşçi çocukları nasıl işçi oluyor? D. Elhüseyni (Çev.) Heretik, Ankara.